

Jezik Küzmičevih pesmi v Vöre *krščanske krátkem návuku*

Nina Zver

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
2000 Maribor, SI – Slovenija, nina.zver@um.si

V prispevku je predstavljen jezik devetnajstih pesmi v Küzmičevem prvem ohranjenem tisku *Vöre krščanske krátki návuk* (1754). Gre za prevode jutranjih in večernih pesmi, pesmi o pokori, Kristusovi večerji, pesmi po jedi idr., ki so opremljene z nemškimi naslovnimi navedbami napevov. Natančneje so obravnavani pravopis, črkopis, glasoslovje, oblikoslovje, skladnja in slog ter besedje Küzmičevih pesmi.

Ključne besede: Števan Küzmič, *Vöre krščanske krátki návuk*, jezik pesmi, prekmurski knjižni jezik, nadnarečje

The paper analyzes the language of nineteen poems in Küzmič's earliest preserved printed work *Vöre krščanske krátki návuk* (1754). They are translations of morning and evening poems, penitential poems, Christ's supper, after-meal poems and the like, and are accompanied by German titles of their vocal rendition. The analysis focuses on orthography, phonology, morphology, syntax and the style of Küzmič's poems.

Keywords: Števan Küzmič, *Vöre krščanske krátki návuk*, the language of the poems, the Prekmurje literary language, supradialect

Uvod¹

Števan Küzmič, učitelj in pastor v Čobinu (Nemescsó) in Šurdu, je pomembno sooblikoval jezikovno in literarno dediščino Prekmurja. Njegovo delo, ki zajema skrb za versko vzgojo *slovenskoga národa* ter ohranjanje in razvoj prekmurskega jezika in kulture, je bilo pionirsko. Žal sta od vseh del, ki jih je izdal, ohranjena le *Vöre krsztsánszke krátki návuk* (1754) in *Nouvi Zákon* (1771).

Küzmičev anonimni katekizem *Vöre krsztsánszke krátki návuk* – njegovo avtorstvo je izpričano v predgovoru k *Nouvemu Zákonu* – obsega 22 uvodnih strani (od tega 20 strani predgovora, pod katerim je podpisan V. J.) in 275 strani besedila. Del katekizma je tudi 19 pesmi na straneh 245–275, na kar je opozorjeno

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156: *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* (vodja red. prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) iz državnega proračuna.

že v naslovu: [...] *pouleg nísteri szem szpodobni molítev ino pejszen, nazáj gori poczimprani*. Gre za prevode iz nemščine in madžarščine, ki imajo nemške naslove napevov. Küzmičeva »mala pesmarica« vsebuje 19 pesmi.

Dve jutranji pesmi:

1. Gott des Himmels und (der Erden) – *Oh Boug nébe ino zémle*;
2. O Jesus, süßes Licht – *Jezus! lejpa fzvetloszt*;

Dve večerni pesmi:

3. Nun sich der Tag geendet – *Szvetlo fzuncze je ‘ze zajslo, Noucs fze pribli’záva*;
4. Nun ruhen alle Wälder – *Zdaj pocsívajo lidjè, Drevje, fztvári i polè*;

Pesem o pokvarjenosti človekove narave:

5. Durch Adams Fall ist ganz verderbt – *Po Ádamovom fzapadáji Vesz cslovik jeszte szkvarjen*;

Dve pesmi o pokori:

6. Erbarm dich mein, o Herre Gott – *Szmilui’fze nad menov, moj Boug!*;
7. Herr Jesu Christ, du höchstes Gut – *Jezus! tí fzi vfza dobrouta*;

Dve pesmi o Kristusovi večerji:

8. Jesus Christus unser Heiland – *Jezus Krifztus naffe vráfztvo*;
9. Seele! wilt du Jesum sehen – *Dúsa, fcsés fze nahrániti*;

Pesem o Božji skrbnosti:

10. Der Herr ist mein getreuer Hirt – *Goszpoud je moj veren pasztér*;

Vzdihovanje za Kristusom:

11. Du, o schönes Weltgebäude – *Tí, oh lejpi fzvejta czimperl*;

Pesem o križu:

12. Warum sollt ich mich denn grämen? – *Zakaj bi fze jasz ‘zalosztio?*;

Božja hvalnica:

13. Sei Lob und Ehr dem (höchsten Gut) – *Bojdi díka i poftenyè Goszpodni vfze dobroute*;

Dve pesmi po jedi:

14. Danket dem Herrn – *Hválte Goszpodna;*
15. Herr Gott, nun sei gepreiset – *Goszpodne! tebi díka Ino hvála bojdi;*

Pesem o pobožnem življenju:

16. In allen meinen Taten – *Vu vszáksem mojem djányi;*

Pesem o smrti:

17. Wann mein Stündlein – *Gda ma zkradnya vóra prídé;*

Pesem o poslednjem dnevu:

18. Es ist gewißlich an der Zeit – *Zaifztino boude vrejmen;*

Pesem o večnem življenju:

19. Jesu dulcis memoria – *Oh vekivecsnofzt! fzlatka rejcs.*

Gre za »skromne začetke prekmurskih protestantskih pesmi« (Jesenšek 2019: 246), ki pa imajo kljub temu pomemben verski in kulturni pomen za prekmursko evangeličansko skupnost in njihovo narodno identiteto. Küzmič je pripravljaval samostojni natis teh pesmi, ki bi vključeval tudi rokopisno pesniško tradicijo, do katerega pa zaradi njegove prehitre smrti ni prišlo; delo je dokončal njegov naslednik v Šurdu, Mihal Bakoš (Novak 1976: 37, 53; Kuzmič 2005: 87; Jesenšek 2019: 247).

Küzmičeve pesmi kot tudi celoten katekizem, v katerem so bile objavljene, so pustile trajni pečat v prekmurski kulturi, saj predstavljajo pomemben korak k standardizaciji prekmurskega knjižnega jezika, ki so jo »stári právi Slovéní« dokončno pridobili s Küzmičevim *Nouvím Zákonom*.

Jezik Küzmičevih pesmi

Martina Orožen (1974: 116) je ugotovila, da je Števan Küzmič normiral prekmurščino kot nadnarečno knjižno tvorbo ravenskega in goriškega narečja. S prevodom Nove zaveze je »ustvaril knjižni jezik na ožji narečni podlagi panonske narečne baze, v njenem območju pa so se od 16. do 19. stol. razvijale tri knjižne

jezikovne tradicije: prekmurska, hrvaška kajkavska in prleško-slovenjegoriška«, katerih »jezikovne značilnosti so se mestoma obojestransko prepletale zaradi soseske jezikovne sorodnosti in podobnih kulturnozgodovinskih pogojev«. Dokazala je (Orožen 1996: 357), da je Küzmič oblikoval prekmurski knjižni standard na vseh jezikovnih ravlinah.

Pravopis

Küzmič je v času izida pesmi (1754) prekmurskemu knjižnemu jeziku šele polagal temelje. Katekizem *Vöre krsztsánszke krátki návuk* je komaj četrti prekmurski (ohranjen) tisk, zato kodifikacije jezika, na katero bi se avtor lahko naslonil, še ni bilo. Pravopis v pesmih tako ni dodelan in dosleden, saj je Küzmič pogosto zapisoval ločila in velike ter male začetnice po svojem jezikovnem občutku. Navajam nekaj zanimivejših pravopisnih rešitev.

Ločila

V pesmih se pojavljajo naslednja ločila: (1) pika za naslovi pesmi in za zaključki misli ali kitic; (2) vejica med skladenjsko enakovrednimi deli proste ali zložene povedi (*Odhájam k-Jezus Krifztusi, Nárocsa vó razprefztrém*), med nadrednim in odvisnim stavkom (*Csi gli vmerjém, tebi vmerjém*), med pastavki in drugim besedilom (*Ovo, fztó ti je pokriti*) ter med izpostavljenim stavčnim členom ali stavkom in drugim delom povedi (*Tí, oh Goszpoud i krao zmo'zen!*; *Pravicsno me fzhoudis, Goszpodne, ino káras*; vendar tudi: *Jezus Bo'ze dike fšvetlofzt Od'zené eti vfzo temnofzt*; *Po Jezusi tvojem lúblénom Színi*); (3) vprašaj na koncu vprašalnih povedi (*Ka je tifzto za vejzeljè?*); (4) klicaj na koncu čustveno obarvanih povedi (*Oh 'zítek vekivecsnofzti!*), za želelnimi in velelnimi povedmi (*Szprevájaj me, oh Goszpodne!*) ter za nagovorom (*Goszpodne!*); (5) dvopičje (*Ár zdravomi nej trbej Vrácsa: on je li nyemi fšmej*); (6) podpičje (*Nejma eti vrejme koncza; Nej nyemi trbej mejfzecza. Szuncze ne zide vecs doli; Kou je ednouk prislo gori.*); (7) vezaj povezuje enočrkovni predlog s samostalniško ali pridevniško besedo oz. zaimkom (z-fz. *Dúhom, z-Krifztusom, v-vóri, k-Trojíczi*); (8) deljaj za prenos dela besede v naslednjo vrstico (*fšvej-ti, du-goványi, ob-rámbo*); (9) znak *:/*: za označevanje vstopa v novi verz, ki pa ni dosledno rabljen (*Tí, oh Goszpoud i kráo zmo'zen! Pri meni fztán meti fcsés :/ Tè díke fšem jafz nej vrejden*). Vejica je ponekod odveč oz. ni skladna z današnjo knjižno normo. Pojavlja se npr. pred ločnim veznikom ali (*Gucsím, ali pa popejvam*), pred vezalnim veznikom i 'in' (*Vnevouli obfztojímo, I 'zivémo vfzigdár*), pred primerjalnim liki 'kot, kakor'

(*Mojim nogám je tvoja rejcs, Liki gorécsa fšvejcsa*), pred drugim delom dodelnega veznika *ni–niti* (*Naj me od tébe ni ‘zaloszt Ne ‘razloucsi, niti radoszt*).

Pisanje skupaj in narazen

Značilno je pisanje enočrkovnega (tudi vokaliziranih *vu* ‘v’ in *ze* ‘z’) predloga in samostalnika oz. pridevnika oz. zaimka skupaj: *vnyem, vniksem, Zetov, vetom, vuvfzem, Ktebi, Zevfzim, Vfšteroj, vfzakom vrejmeni, Zfzveczkoga, fštebov, zodelom, Zmodrousztyov, zľúbeznoštyov, vuvfzem, vracsúni, Vkom, vmiloscsó, zmenov, Vfzebi, vmojem, Ktebi, Vzemli, vfštero, ‘znyimi, vnatúri, znevoule, zdobrouté, Vkom, Vetom, zmiloscse, vnyem, ‘Znyegóvi, vfzramoutó, kpomoucsi, zmójga, Vtvoji, vprávoj, Sztvoje, Zmójega, vkriviczi, Vgrejhi, vpraviczí, zhísopom, vpokouri, z-Sionom, fztè ‘iz te’, ktebi, vtvojoj, zgrejhov, Vetoj, zranami, Sztoga, Ktim, znevrejdnoга, fžkrúhom, fžkri’za, zvínom, fžcslovekom, zvűfztami, fžkoterov, Kcsífztój, Vuvfzem, vnárocsaj, Zmatere*; redko je tako zapisana zveza z enozlogovnim predlogom: *Pokom, natom*. Küzmič piše skupaj tudi polnopomenske glagole in njim pripadajoče proste morfeme: *vrtífze, Zglejífze, Vefzéliífze, Szmiluíífze, Poroudofzem, zgledníífze, Neznam, Szpravoje, neszfalí, podignífze, Szvétífze, Nafzlányajfze*; zvezo veznika in členice *bi*: *Dabi, Gdebi*. Narazen zapisuje presežnike, ki se tvorijo s predpono *naj-*, in sklopljeni veznik *najsi*: *naj lepsa, Naj lepsemi, naj bougsi; Naj fzi*.

Velika in mala začetnica

Z veliko začetnico se zapisujejo naslovi pesmi (npr. *Warum sollt ich mich denn grämen*); osebna lastna imena (*po Adamovom, Ejvo, v-Ádami*); zemljepisna lastna imena (*Oh varivács Izraela*); religijska imena (*Jezus, med Angyelmi, Kríftus, Boug, Otsa, Színi, Goszpodni ino Szredbeníki, Goszpoud, fštvojm Dúhom*), pridevniki, izpeljani iz religijskih imen (*Bo’ze, Ocsinszko*), in zaimki, ki se nanašajo nanje (*On, Nyemi*); prve besede v novem verzu (npr. *Záto te profzim, moj Otsa! Zglejífze miloszívno; Ne odvři tvoja fžinka; Vzemi me vmiloscsó*). Velika začetnica za klicajem in vprašajem² ni samoumevna: *Oh záto Jezus! fžmiluíífze*; vendar: *Oh vekivecsnofzt nebefžka! Oh díke radofzt angyelfžka!; Ka je toga fšvejta blágo? Komaj je Li edne Roké pejžka vrejdnó*.

² V pesmih primera, kjer bi za vprašajem sledila mala začetnica, nisem zasledila, je pa taka raba izpričana npr. pri molitvah: *kak te du’zno zvati morem? kak te bla’zeno morem priéti?* (Küzmič 1754: 234).

Črkopis

Za prekmurski črkopis se je uveljavil strokovni izraz prekmurica (Dudás 2012: 149; Jesenšek 2018: 17, 79; Horvat 2020: 51); ki madžarski črkopis razširja s posebnimi znaki za slovenske glasovne posebnosti. Küzmičeva prekmurica (Tabela 1) se naslanja na madžarski način zapisovanja fonemov, ki ima svojevrstne grafeme za sičnike, šumnike in palatalne glasove: ⟨cz⟩ = /c/ (*Szuncze*, *czérkev*, *Czuknoti*, *czilou*); ⟨sz⟩, ⟨fz⟩ = /s/ (*Szin*, *Vrásztvo*, *Szvejti*, *Oszloubodo*, *Jasz*, *fzvėti*, *meifzecz*, *nefzrecse*, *vŷze*, *fztánem*, *fzpi*, *Oŷzloubodo*, *fzvejti*); ⟨ts⟩, ⟨cs⟩, ⟨cf⟩ = /č/ (*katsa*, *Otsa*, *dobítsek*, *krfztsánszkim*; *fcsés*, *noucs*, *nocsjouv*, *mocsno*, *Kacsá*; *Vrácfi*, *ovefcicza*); ⟨s⟩, ⟨f⟩, ⟨ff⟩ = /š/ (*Jezus*, *grejsnik*, *Krifztus*, *vníksem*, *skouditi*, *skrinyiczi*; *fcsés*, *fteo*, *kafstige*; *Manaffes*, *naffe*, *passa*, *naffega*); ⟨‘z⟩ = /ž/ (*zdr’záva*, *vraj’za*, ‘zelejo, Bo’ze, ‘zítkom, *zdr’zi*, ‘znyiimi, ‘Znyegovi, ‘znyouv, ‘zelejs, ‘znyega); ⟨gy⟩ = /ž/ (*Angyela*, *angelom*, *angyelszko*, *angyelfzka*); ⟨ny⟩ = /ń/ (‘znyiimi, ‘Znyegovi, *zvelicsanya*, *naŷzlánya*, ‘znyouv, *po nyej*, *vúpanye*, *Vonya*); ⟨ty⟩ = /t’/ (*radosztyov*).

Za samoglasnike je skušal Küzmič izbrati grafeme, ki bi čim bolj pristno posnemali ravenško-goričko izgovarjavo. Dvoglasnika *e:i* in *o:u* je zapisoval z dvočrkjem ⟨ej⟩ oz. ⟨ei⟩ in ⟨ou⟩. Za dvoglasnik *ü:i* je rabil grafem ⟨űj⟩ (*Dűjh*, *poszlűjhni*). Posebna grafema sta ⟨ű⟩ in ⟨ő⟩ za označevanje značilnih prekmurskih fonemov /ü/ in /ö/.

Tabela 1: Küzmičev izbor grafemov

Fonem	Grafem ³
/c/	⟨cz⟩
/s/	⟨sz⟩, ⟨fz⟩
/č/	⟨ts⟩, ⟨cs⟩, ⟨cf⟩
/š/	⟨s⟩, ⟨f⟩, ⟨ff⟩
/ž/	⟨‘z⟩
/ž/	⟨gy⟩
/ń/	⟨ny⟩
/ć/	⟨ty⟩
/e:i/	⟨ej⟩, ⟨ei⟩, ⟨e⟩
/o:u/	⟨ou⟩, ⟨o⟩
/ü:i/	⟨űj⟩
/ü/	⟨ű⟩
/ö/	⟨ő⟩

³ Z ležečo pisavo so označeni grafemi, ki se redkeje pojavljajo.

Samoglasniške dolžine in kračine je Küzmič zaznamoval z ostrivcem oz. krativcem, vendar nedosledno:

(1) Za označevanje dolgega *á* je izbral grafem ⟨*á*⟩ (*záto, zdr'záva, hválo, dájem, kvára, dugoványi, Nájti, Vrásztvo, Pomágaj, fztánem, presztrási, znám, vfzigdár, porácsam, nepriátela, naminyávanye, premislávajo, zláto, osztánem, fzpát, Premislávaj, znás, Vrág, vábijo, zamán, varivács, Bráni me, vrács, Zvrácsi, Náto, odegnála, tráki, dárom, rávno, pomágaj, fzlácsi, gláva, vám, váfz, fztrá'zi, nám, Ednáko, vráta, Tanács, jálnó, fzpádne, nogám, ká'ze, zorjánszka, vprávo, ofztánes, oznánila, gláfz, vláfz, jálnoszt, hválím, krzfzsánszsim, národom, vmárja, fzkvárím, prefztrásim, Dávid, Vrácsí, odebráním, prifztápła, fzfprávla, hváli, hráni, pomágati, fząd, nahrániti, glád, hrána, rázum, fztán, rán rod. mn., fzfpráhom, járki, vmárjao, Ágnezca, obrámbi, dár, právdaj, naprávlas, bár, vnárocsaj, Nági, fztální, vczága, nájti, Zváó, králefztvi, fzfpozábo, nafzicsáva, fztiszkávala, predrámim, Odlásas, csákanya, vu vűháj), ki se občasno menjuje z ⟨*à*⟩ (*fz-fzrczá, tà prejde, fzfrczá, vjedínà, dà, mà, fzinà, Nedà, od dugà, Dűhà, mantrà, Tà, Znà, vefzeljà, Bogà, domà, zmenkà*) oz. ⟨*a*⟩ (*predramile, vkanila*).*

(2) Predstavniki za prekmurski kratki *à* so enaki kot za dolgi *á*: ⟨*à*⟩: *Dáj, vfzákse, Tákfí, dáo, vfzáki, Táksa*; ⟨*à*⟩: *Kà*; ⟨*a*⟩: *fzfpravi me, palacse, zajсло, ravna, pamet, Dalecs, mati, 'zalosztne, zdravomi, blato, kraj*.

(3) Dolgi ozki *é* se zapisuje z grafemi ⟨*é*⟩ (*nébe, 'živém, preminém, méne, polékaó, od tébe, peklénszko, od nébe, zaprém, nebézfaj, zapréjo, raszpéti, Preklét', od méne, gorécsa, Profzécsim, vefzéli, vrnéjo, peklénszki, néba, vecsér, pafzé, rafzté, czérkvi, pocsiném, preobrnéjo, Méd*), ⟨*è*⟩ (*odvrnè, Menè, Tebè, menè, fzkvarjenyè, lidjè, polè, fzfpanyè, Rokè, nogè, Szrczè, fcsè, Tè 'ta', na mè, fztè 'iz te', postenyè, 'zìvè 'žìvì, vrage, od nyè, imè, komíftè, vlicsè, vefzeljè, zaprè, odprè, fztvorjenyè, od'zenè, diczè, zesgè, preobrnè, preminè, Od'zenè, czvetè, rafztè, lűbezni*), izjemoma ⟨*e*⟩ (*te*) in ⟨*è*⟩ (*mène*).

(4) Dvoglasnik *e:í* se zapisuje z ⟨*ej*⟩ (*fzvejti, fzvejt, nejmam, grejhov, grejhe, prejde, lejpa, Tejlo, czejli, nejma, vrejmeni, kejpom, 'zelejm, hejnyalo, Lejhko, grejh, mrejs, vejs, fztejm, Zvezjde, Kejp, vrejme, drejmlejo, po'zrejti, fzfpejvati, vfzejm, Ejvo, Rejcsi, Od vfzej, mrejti, fzfvejcsa, tejm, vgrejso, Lejhko, fzfnejga, Sztrejbi, fzfpejva, grejsnik, 'zelejs, vejs, prejdem, obejcse, Vfzejm, vejfzt, dejva, jejsztvino, po'zelejnya, bej'zi, 'zelejs, pokrejpi, fzfvejtim, zvezjd, vodej (daj. ed.), polejvas, 'Zelejjo, 'zelejm, fzfegrejvao, vejim, Szlejcsi, fzftejla 'postelja', rejsiti, zczejloga, mislejnye, Nejga 'nega = ni', Vczejlom, nevejm, namejno, Szkejm, potrplejnye, zapovej, trbej, pejzfka, vinej, mlejko, czvejti, mejfzecza, omedlejvam*) oz. ⟨*ei*⟩ (*meifzecz, odeivas*), le izjemoma ⟨*e*⟩ (*Telovni*).

(5) Kratki *e* (bodisi širokega bodisi ozkega izgovora) se označuje z grafemom ⟨*e*⟩ (*vmreli, vnyem, 'Znyegovi, zapela, Peri me, meti, veren, pela, 'zivetì*) oz. ⟨*é*⟩ (*zémle*).

(6) Dvoglasnik *o:u* Küzmič zapisuje z ⟨ou⟩: *Boug, noucs, rouka, skouditi, nocsjouv, pomoucs, tou, okouli, preminoula, vrnouti, boudo, bou, Zaroucsi, odŷtoupí, Ponouvi, Zmodrousztjov, csisztoucse, Bougi, po vouli, zapouvidi, prigoudilo, doubó, moudri, boude, perouti, znevoule, Ofzloubodo, zdboute, czilou, bilou, mouk, pout, rouk, vŷzramouto, vu teskoucsi, ‘znyouv, skouditi, Prouti, necsisztoucse, krouto, Poroudofzem, Modrouszt, Poskroupi, Sztvouri, znouvics, Ponouvi, Goszpoud, dobrouto, zmouk ‘iz mok = trpljenja’, krouto, dvo- uji, Odŷtoupí, ‘zlakouv, douli ‘doli’, Trouŷta, Dobrouta, bou (prih.), Pocsinouti, po mourji, ŷiroukom, lipou, naj bougsi, rokou, Vnevouli, Vteskoucsi, skouditi, mourszka, ŷtvouro, golouto, Poudao, Vgroubi, boudem, Szoudit, húdou, ŷzoudnyi, okou, zoucfi voucfi; vendar tudi *ŷzmrtjov, Sztrosek, bode in tò.**

(7) Položajni *ö* je označen z ⟨ö⟩: *zvórov, vó ‘ven’, vŷákaj vóri, vórjemo, Dónok, vóri ‘veruj’, Vórjem, vóra, Trombónte.*

(8) Kratki *o* se označuje z grafemom ⟨o⟩ (*mocsno, Sto, bojao, on, cslovik, Bo’ze, Vodi me, natocsis, Trojsztvo, dvojnofŷti, More, gde Koli, ŷzodecz, zmo’zen*). Medmet *o* je označen s strešico (ó *Boug*); *o* pred *j* je lahko daljši, kar nakazuje ostrivec: *znójom.*

(9) Z ostrivcem je označen tudi dolgi *i*: *zide ‘zaide’, Prími, miszli (im. mn.), tí, prebívaj, Csízsto, dicsi, díko, ‘zivo, vcsíno, Szkrívoma, ‘zítek, ocsí, pocsívajo, ŷpí, ví, vídi, odídem, hití, Príde, razdrefzelí, Kí, Zida, vefzelis, lícza, Vcsíni, híp, dní, vcsíno, csíní, ŷzlísanyem, ŷzpominamo, kpítvini, vu víni, bli’znyega, v’zíva, v’zívao, razdrefzelí, razvefzeli, díke, vcsínis, ŷzkri’za, víŷzilo, zvínom, dobícsek, pítvino, ŷzpominao, Zdr’zí, neszŷalí, Kcsíŷtoj, obeŷzeli, napojís, Te’zí, Obímáo, dícsó, ofzlóbodí, obímáo, globocsína, ŷze potrdímo, obŷtojímó, zgodí, pripetí, vu tíhom, príde, ‘zíve, píse, k-Trojíczi, zides, ŷze lescsí, csínio, zaŷŷpím, ŷzídím, Prebidím, bliscsíjo, vadlíjo, íscse, pobíje, pokrí ‘pokrij’; vendar Küzmič zanj rabi tudi grafem ⟨i⟩: *vefzeli, gli (< glih ‘enako, ravno tako’), zveli- csanya, razvefzeli, kmicsnom, brezi ŷzkrbi, Vjedinati ‘zediniti, združiti’.**

(10) Grafem za kratki *i* je ⟨i⟩: *Nikaj, zmiloscse, nepravicsno, pravicsen, igra, keliko, vekivecsni, pokriti, odpifŷtim.*

(11) Sprednji *ü* je označen z ⟨ü⟩: *útri ‘jutri’, dúso, túdi, Húdogá, Húdo, dúsa, drúgi, drúgo, ŷzlú’zijo, Verusztúj, húde, vútro, Szúknyo, Radújefze, trúдне, lúŷtvo, Lúczki, Odkúpleni, vúpamo, lúŷtvo, zvúna, vúpa, vúpánye, csújem, Odpúsztí mi, Dúsno, krúhi, zaŷzlú’zo, ŷzkrúhom, trúdní, bi lúbo, Csúдно, potrebúje, ŷzka’zúje, csúo, vúha, Dúhovno, lúdomorsztva, húdou, vu vúháj.*

(12) Dolgi *u* se zapisuje z grafemom ⟨u⟩: *vracsúni, vnatúri, Vu rú’zni, rú’znofŷti, zracsúnaj.*

(13) Kratki *u* nima posebnega znaka: *Czuknoti, ŷzburkano.*

(14) Zlogotvorni *r* se zapisuje z ⟨r⟩, redkeje z ⟨er⟩: *vr’ze, Szmrt, mrtve, zavrgao, trbelo, trbej, ŷzmerti.*

Podvojitve glasov (npr. *na vekke, Zelejjo*) in mestoma napačna stava diakritičnih znamenj (npr. *Kposztelám, Nèhánoga, nèháó, povèksáva, nèháti, nevolám, fzmèjéjo*) so očitne tiskarske napake.

Glasoslovje

Samoglasniki

Küzmičevo glasoslovje je usklajeno s sodobnim prekmurskim narečjem.⁴ To dokazujejo *e*-jevski odrazi za polglasnik (*dén, kéfzno*), sekundarni polglasnik (*zevfzim, odebránim, zeperi* ‘speri’), *u*-jevski odrazi za samoglasniški *ŷ* (*gúcsao, dúg, Szuncze, pun, napuni, dugo, puno, du’ze*), sprednji *ü* za dolgi (*Dújh, poszlújhni, dúso*) in kratki *u* (nenaglašeni: *Dúhovno, lúdomorsztva, húdou, vu vúháj*) ter položajni *ö* (*zvórov, vó* ‘ven’, *vfzákoj vóri, vórvemo, Dónok, vóri* ‘veruj’, *Vórvjem, vóra, Trombónte*). Značilni prekmurski dvoglasnik *e:ŷ* se zapisuje z *⟨ej⟩*, le izjemoma *⟨ei⟩* (*meifzecz, odeivas*) oz. *⟨e⟩* (*Telovni*). Nosni *ę* se izgovarja ozko in dolgo, kar zaznamuje ostrivec: *iména, iméni, Lé’zen fzi, vzéti, fzvéti, prijétno, pocséla* ‘spočela’, *gléda, glédaj*. Dvoglasnik *o:ŷ* Küzmič zapisuje z *⟨ou⟩* (*Boug, nous, rouka, pomoucs*), vendar tudi *fzmrtyov, Sztrosek, bode in tò*. Samoglasnik *i* v položaju pred *r* prehaja v ozki, napeti *e*: *kpařtéri, méri, vmérajó, pasztér, zméro*. Nenaglašeni *jat* prehaja v *i*: *vífzilo, vlicsè, lipou, Li, cslovik, ricsjouv, vidi-lo, bilejsi* ‘bolj bel’; nenaglašeni *o* v *u* (*verufztúvati*); nenaglašeni *u* v *i*: *Odpířtís*. Prisotne so tudi redukcije samoglasnikov: *tvojga, pred mojmi ocsmí, kak, tak, řzvojga, zmojga, nemre, Nemrejo, Razmi, kfzvojmi deli, Szvojga, ktvojmi, Notr, prneřzao, Hválmo, Hválte, vel’ke, Vek’vecsni, nyegvo*.

Soglasniki

Palatalni *í* in *ń* otrdita: *poszteli, Stvoritela, řztvoritel, lúblénom, zařztopenyè, lidém; ogen, vknigaj*. Trdi *ł* v ednini moških deležnikov se označuje z: (1) v skupinah *-’al* in *-’ál* z *⟨ao⟩*, *⟨áo⟩* oz. *⟨o⟩*: *sútao, řzkoncsao, bojao* ‘bal’, *v’zívao, prebívao, Kralúvao, řzegreřvao, prebívao, obímáo, odhářao, Vczagao* ‘obupal’, *Poudao, Pelao, drkao* ‘tekél’, *nèháó, Zváo, dáo, obdr’zo, plácso*; (2) v skupini *-’él* z *⟨eo⟩* oz. *⟨èó⟩*: *řteo, Meo, vzéo*; (3) v skupini *-’el* z *⟨ao⟩*: *vneřzao, prneřzao, prisao, odvrgao, mogao, zísao, navrgao, zavrgao*; (4) v skupini *-’il* z *⟨o⟩*: *doubó*,

⁴ Prisotne pa so tudi kajkavske prvine, npr. ikavski odraz jata: *řzkim* ‘s čim’, *Ktim* ‘k tem’, *řztim* ‘s tem’, *zevfzim*.

*fz*puno, *Ofz*loubodo, *pote*’zo, *zmé*ro, *vgre*jsó, *Porou*do, *tou*’zo, *Ofznaj*’zo, *Rafz*rdo, *hodo*, *nofz*o, *fztvouro*, *namej*no, *vc*síno, *fzou*do; (5) v skupini -*il* z ⟨io⟩ oz. ⟨io⟩: *csinío*, *bio*, *vc*sio, ‘*zalosztio*’; (6) v skupini -*ül* z ⟨úo⟩: *csúo*; (7) v skupini -*əl* z ⟨ou⟩: *fou*. Končni -*m* je kljub narečnemu prehodu v -*n* v pisavi ohranjen: *vfzáksem*, *zrzázumom*, *preminém*, *bojim*, *Prebidím*, *Idem*, *fzidím*, *vendar Pefzen*, *Lé’zen*. Mehkonebnik *x* v izglasju prehaja v -*j* (*fzmej* ‘smeH’, *Vfzej* ‘vseh’), v vzglasju ga avtor v pisni podobi ohranja (*Vu hi’zi*). Hiperkorektno zapiše pridevnik *Túhe* ‘tuje’. V zahtevnejših sklopih, kot je *shr-*, *x* onemi: *fzranyeno*. V izglasju pridevnikov (mestnik množine) onemi, v samostalniki pa prehaja v -*j*: *Vtvoji ranaj*, *po právi fztezáj*, *v-fzvoji právdaj*, *vnárocsaj Tvoji*, *vmoji vűftaj*, *vedni palacsaj*, *vhi’zaj*, *vu vűháj*. Vzglasni *v-* pred nezvenečimi glasovi prehaja v *f-*, *vendar* v pisni podobi ne doživi tovrstne premene: *vfzáksem*, *vkúp*. Lahko je iz *u-*: *Vmrejtí*, *ftisaj* (*v > f*); nastopa pa tudi kot proteza: *vugodno*, *Vúpamfze*. Parazitski *j*: *vraj’zi*, *osznáj’zi me*, *osznáj’zen*. Izpričan je samostalnik *Grejsniczke*, v katerem se kaže sprememba -*cke* < *-*cje*.⁵ Izpričano je tudi prilikovanje po zvonečnosti: *ž > š*: *mrejs* ‘mrež (rod. mn.)’, *Krís*, *tesko*; *d > t*: *britkoj*, *fzlatko*; *z > s*: *raszpéti*. Premene soglasniških skupin so: *ht > št*: *fteo*; *hč > šč*: *fcsè*, *Niscse*; *kt > št*: *stero*, *fsteri*, *Steroga*; *mn > vn*: *po vnougom*; olajšave sklopov: *čt > št*: *preftéjo* ‘preberejo’; *bv > v*: *Obari me*, *obarjes*; *ds > c*: *Lúczi*; *ds > s*: *lűftva*. Kontaminacija: *Idte*.

Oblikoslovje

Samostalnik

Samostalniki moškega in srednjega spola imajo v dajalniku in mestniku ednine končnico -*i*: *ktomi Naj lepsemi Jezufi*, *Goszpodni*, *Bougi*, *ktanácsi*, *zdravomi* (posam. prid.); *Vuvfzem mojem ‘zitki*, *Po Ádamovom fzpadáji*, *vu Krifztufi*, *Po Ádami*, *Vu mojem ‘zitki*, *na tom fzvejti*, *Vtvojem krí’zi*, *Po vfzem firoukom fzvejti*, *Vu fzvojem czejlom ‘zitki*, *kfzvojmi deli*, *vmojem fzcrczi*, *po vnougom deli*, *po mourji ino brejgi*, *Vblá’zenfztvi*, *Vczejlom nyegovom králefztvi*, *vpotrebno vrejmeni*, *vbogáfztvi*, *Vu ednom ocsnom megnenyi*, *vnougom mefzti*. Značilna končnica ženskospolskih samostalnikov v orodniku ednine je -*ov*: *Zmodrousztyov*, *zlűbeznoosztvov*, *Zmirovnov trplivosztvov*, *Znezgrűntanov radosztvov*.

⁵ V goričkem in ravenskem podnarečju prehaja *j* za zvonečimi konzonanti v *d’*, za nezvenečimi pa v *t’*. Ta dva glasova pred sprednjimi vokali prehajata v *g’* oz. *k’* (Ramovš 1924: 166–167). Nezveneči velarni zapornik *k* se je po ugotovitvah Oszkárja Asbótha (1908) razvil iz *j*, vmesna glasovna stopnja pa je bila *t’*: *j > t’ > k’ > k*.

Preglas ni upoštevan v primerih: *ŷrczom*, *Zoliom*, *z-Krifztusom*; vendar *Szli-sanyem*, *ŷpejvanyem*. Druge posebnosti so: končnica *-je* v imenovalniku množine moškega spola: *nepriátelje*; končnica *-mi* v orodniku množine moškega spola: *med Angyelmi*; prva oblika sestavljenega imena *Jezus Kristus* je nesklonljiva: *k-Jezus Krifztusi*; zvalnika *Goszpodne* in *Bo'ze*. Srednjepolski samostalni *ne-bo* je feminiziran: *néba* – mestniška množinska končnica je *-aj*: *vu nebéŷaj*. V samostalniki *breme* se pojavi arhaična končnica *-n*: *bremen*. Imenovalniška oblika samostalnika *kri* je *kryv*. Neustrezne sklanjatve: *na ŷzkleknyenim kolenom*, *te velke dári*. Nadnarečnost avtor izkazuje z rabo množinske orodniške končnice *-i* namesto narečne *-ami*: *zmójimi znánczi*.

Pridevnik

Končnica pridevnikov ženskega spola v mestniku ednine je *-oj*: vtvojoj, *ŷzkrádnyoj*, *britkoj*, *Na mojoj ŷzlejdneyoj pouti*, *Kcsíŷtoj*, *vmojoj nevouli*, *Vu veŷzéloj radoŷti*, *nyegovoy zmo'znoŷti*, *vŷákoy Nefzrecsi*, *vednákoj ŷtálnoŷti*. Trde končnice pridevnikov so arhaične: *ŷŷveczkoga*, *csisztoga*, *Po Ádamovom ŷpadáji*, *Vu Jezusevom*, *vu kmicsnom douli*. Stopnjevanje oblike lastnostnih pridevnikov so: *bilejsi* 'bolj bel', *naj lepsa*, *Naj lepsemi*, *naj bougsi*, *naj véksi*. Oblike svojilnih pridevnikov so pogosto okrnjene: *mo* 'mojo', *tva* 'tvoja' (vendar tudi *tvoja*), *tvega*, *tve* 'tvoje', *Me* 'moje', *ŷvo* 'svojo', *Szve* 'svoje', *mo* 'mojo'; podobno posamostaljeni pridevnik *hud* v roditeljskem ednine: *Od vŷzega húda* 'hudega'.

Zaimek

Osební zaimki: *Jasz* in *ja* (1. os. ed.; gre za nadnarečno obliko – narečna bi se glasila *ges*), *za* menov, *Tí*, *ŷtébe*, *Od tébe*, *za tebov*, *Kŷzebi*, *On*, *One* (3. os. mn. ž. sp.), *Nyemi*; pogoste so navezne oblike zaradi rime: *na mè*, *za mè*. Vprašalni zaimki: *ka* (*Ka je tiŷto za veŷzeljè?*), *Kaj*, *Sto* (*Sto náj vkúp ne nëhá?*). Oziralni zaimki: *Ki* (*Preklét' je on cslovik ino Dalecs od zvelicsanya* :/ *Kí ŷze naszlánya na lúŷtvo*), *Koga* (*Sztrti dújh*, *koga ŷzi tí nëháó*), *ka*, *kaj* 'kar' (*Nego*, *ka on ŷzam vídi*, *Kaj mi je na dobro*), *Stero* 'kar' (*Gde ŷze lescsi ta korouna*, *Stero nam da Krifztus nigda*), *Kou* (*radoŷti i moucs*, *Kou cslovik potrebüje*), *Vkou* 'v katero', *Vkom* 'v katerem', *Koga* 'kogar', *ŷzkoterov*, *Vki* 'v katerih'. Kazalni zaimki: *eto noucs*, *ete dén*, *tou*, *Tákŷi*, *toga*, *na toj*, *etoga*, *Tomi* 'temu'. Nikalni zaimki: *Ni-scse* 'nihče', *nikakse* 'nikakršno', *Nikaj* 'nič', *na nikoj* (oblika za tož.), *Vnikom* 'v ničemer'. Totalni zaimki: *Vesz ete dén czejli*, *vŷáki*, *Vu vŷáksem mojem djányi*, *vŷe*. Poljubnostni zaimki: *komíŷtè* 'komurkoli', *gde Koli*, *Kakoli*.

Glagol

V 1. osebi ednine se v sedanjiku izmenjujeta pomožna glagola *šzem* in *šzam*; oblika za glagol *iti* je *idem*. Za 2. in 3. osebo ednine sta značilni daljši, arhaični obliki *jefzi* 'si' in *jeszte* 'je'. Prisotne so daljše oblike glagola *biti* v prihodnjiku: *bodem*, *boudem*, *bode*, *boude* (tudi *bou*). Nedovršni glagoli imajo priponi *-ava-* in *-üva-*: *Zdr'záva*, *potrdjáva*, *Naszledúvala*, *Kralúvao*. Glagoli II. vrste imajo pripono *-no-* za knjižnoslovensko ustreznico *-ni-*: *Vtrgnoti*, *Czuknoti*, *Zdignoti*, *nagnoli*, *nadignola*. Pojavljajo se različne okrajšane oblike glagolov v 3. osebi množine: *ido*, *vadlíjo* 'vadlujejo'. Velelnik se lahko izraža z zvezo »naj + glagol«: *Naj šzpoznamo*, *Naj ne trpímo*, *Naj ne šzpádnem*; večinoma pa je nezložen: *Idte*, *doli fzi lezste* 'lezite' (kalk), 'Zelete' 'želite', *Rafšprefztri*, *Ne odvzri*, *dvouji*, *vóri*, *Ocsiscsávaj*, *bej'zi*, *Dáj*, *Szkleni*, *pokrejpi*, *Ocsifzti*, *Ponávľaj*, *Hodi* 'pridi', *šzpravi*, *pelaj*, *Szlejcsi*, *pomozi me* 'pomagaj mi', *šzpravte*, *pojte* 'pojdite', *Szpejvajte*, *erczi* 'reci', *bojdi*. Sedanjik glagolov iz glagolskih vrst V/1 in VI ima v prekmurskem narečju pripono glagolov iz glagolske vrste V/2 (Ramovš 1952: 142), kar pa pri Küzmiču vsled odločitve za nadnarečje ni uresničeno: *dájem* namesto *davlem*, *dávas* nam. *dávles*, *odeivas* nam. *odeivles*, *Zdr'záva* namesto *zdržávle*. Pomena glagolov *vedeti* in *znati* sta zamenjana: *li vzemi*, *ka tí vejs* 'znaš'; *Zná dobro* 've'; prav tako pomena glagolov *moči* in *morati*: *Nevoulu* *Gda šzkoncsati more* 'mora'.

Prislov

Prostorski prislovi so: *kama*, *Gde* 'kje', *Dalecs*, *kraj* 'stran', *Notr*, *Eti* 'tu', *zgora*, *domà*, *vinej* 'zunaj', *zvúna* 'zunaj', *nikam* 'nikamor', *tà* 'tja', *tam*, *gori*, *doli*. Časovni prislovi: *Zdaj*, *všzigdár*, *útri* 'jutri', *Gnesz* 'danes', *Nadale*, *Náto*, *vútro* 'jutri', *teda* 'tedaj', *pá*, *Páli* 'spet, ponovno', *nešztanoma* 'neprestano, nenehno', *vezdaj* 'zdaj', *tecsász* 'do takrat', *rano*, *pozno*, *preczi* 'takoj', *kéřzno*, *nigda* 'nekdaj', *vuj-dne* 'podnevi', *ednouk* 'enkrat', *Vnocsi* 'ponoči', *všzeřzkousz* 'vseskozi'. Lastnostni prislovi: *verno*, *Etak* 'tako', *dobro*, *milosztivno*, *Szkrívoma*, *zamán*, *šzlatko*, *vkúp*, *Ednáko*, *hitro*, *trdno*, *navkúpe* 'hkrati', *zobřtom* 'zastonj'. Vzročnostni prislovi: *záto*. Merni, količinski prislovi: *zadoszta*, *Zevřzim* 'povsem, popolnoma', *naj bole*, *Preczi* 'precej', *krouto* 'zelo, močno', *prevecs*, *nemertúcsľivo* 'neizmerno'. Kratnostni prislovi: *Dofřtakrát*, *enkrát*, *Jezerokrát*. Prislovne zveze: *Zeszna* 'iz sna', *vřzegavejcs* 'vse bolj', *koutkam* 'ne kod ne kam', *od eti máo* 'od zdaj naprej', *ouzdalecs* 'od daleč'. Stopnjevane oblike: *bole*, *naj bole*, *prevecs*.

Nepregibne besedne vrste

Značilna je vokalizacija predloga v: *Vu vekivecsno králefztvo, Vu ednom ocsnom megnenyi, Vu fžvojoj diki, vu tihom méri, vu miloscsi*; vendar tudi v-vóri, v-fžvoji *právdaj, v-Goszpodni, v-Ádami*. Predlogi iz, z in s so izenačeni: *Z-fatanom, z-fzrcà, z-fž. Dúhom, z-šterimi, zczzejloga fžrcà, z-Bo'zim 'zlákom, zranami, znójom, znevrejdnoga, Zmatere 'iz', z toga fžvejta, fž-fzrcà, fžtoga*. Predlog iz je lahko zlit s sledečo besedo, če se ta začne na s-: *fžna 'iz sna'*; predlog v pa se lahko s sledečo besedo zlije, če se ta začne na v-: *vžákom mefžti, vouzo 'v ječo'*. Predlog z se pred *ń* premeni v ž: *'znyega, 'znyouv, 'Znyegovi, 'znyimi*. Predlogi, ki se pojavljajo, so še: *na, za, od, do, k, po, pri, med, brezi (brezi fžmrti, brezi rázlocska, brezi fžkrbi i dvojnofžti), zvúna (zvúna tej mouk), prouti (prouti tebi, prouti vŕzejm ognjenim fžtrejlam vŕaj'zim, prouti fžebi, prouti meni), za volo 'zaradi' (za volo Tvojga iména)*. Prisotni so vezniki, značilni za vzhodnoslovenski prostor: *ino, i, liki 'kakor, kot', Kakda, Csi, Ár 'ker', Vej 'saj', Záto, Geto '1. ker, 2. ko', Da 'ko' (Da je pa katsa vkanila Ejvo), A, kaj 'da', Dokecs, Csi gli 'čeprav', gda 'ko', Gde 'kjer', Kak 'kot' (Kak megla), Naj fži 'najsi', Ako gli 'čeprav', Naj fži bou*; dvodelni veznik je *ni...niti (Naj me od tébe ni 'zaloszt Ne razloucsi, niti radoszt)*; večbesedni veznik: *kak fžè fži bou*. Členki poudarjanja so: *'Ze, escse 'še, czilou, dónok, Ni 'niti' (Záto mi ni eden vecsér Pri nyem nikaj neszfalí), Zajfžtino*; členki dodajanja: *i 'tudi' (Daj, da mi i eta hrána), takáj 'tudi, enako', takájse 'tudi, enako' (Vefželífze takájse Szrcze)*; členki izvzemanja: *li 'le', Lepraj 'samo', bár 'vsaj'*; zadržkovni členki: *Komaj*; členki, ki izražajo podkrepitev trditve: *bogme (Tè bogme tani ne ofštáne)*. Medmete oh (*Oh vekivecsnofžt nebefžka! Oh dike radoŕft anyelfžka!*), ah (*Ah! kak bi tam Sz. Trojsztvo Jasz zczzejloga fžrcza dícsó, ô (Vodi me, ô Boug!)* in jaj 'gorje' (*Oh! jaj tomi, ŕteri je rejcs Bo'zo húdou zavrgao*) avtor rabi za izražanje čustvenega odnosa do vsebine, medmet ovo, ki se v prekmurski književnosti pogosto pojavlja, pa ima pomen 'glej': *Ovo, vcsiní mi po vouli*.

Skladnja in slog

V Küzmičevih pesmih se kažejo skladenjske posebnosti, značilne za starejšo prekmursko književnost: (1) stava desnega samostalniškega prilastka: *Dújh fžvétí, dén fžkrádnýi, Varivács moj, Odeteli drúge, fžvejť vesť, Boug zmo'zni, Szinà fžvojga Lafžtivnoga, fžrcà mojega, Szrczè moje, bremen moje, Szin Bo'zi, globocsína mourszka, diczè tvoje* – vendar tudi *Bo'ze rejcsi, Po Ádamovom fžpadáji, trúďne kotrige*; (2) svojilni rodilnik: *Vu fžrcà skřinyiczi, Grejha csemér, lúdomorsztva kaŕtíge, Grejhov bremen, fžvejť czimper, trákov hicza,*

tejla Temnicze, dūse paſſo, toga ſzvejta blágo, Stvoritela moucs, potreboucse ſzini, diczè tvoje golouto, Trombónte gláfz, Nyega préczimba, Húdogo nepriátela Húdo naminyávanye; (3) pred samostalnikmi se pogosto pojavi člen, npr. eto dūse paſſo, tè zláte palacse, ktomi Naj lepsemi Jezufi, Tà hrána je ti beté'zni, ſzte ſzmrti rouk; (4) zapleteno razvite samostalniške besedne zveze: *tejm Profzécsm vprávoj vóri* 'tem prosečim evangeličanom', *Mojo od grejhov ſzburkano Dúšno vejszt*; (5) naklonske zveze z dajalnikom: *ſzto* ('miza') *ti je pokriti*; *Tà hrána ti je na haſzen*; (6) deležje na -ši: *Szpejvavsi z-ſzrczà vaflega*; (7) poseben besedni red naslonk pri zanikanju: *Nikaj je nej doubó*; *Dónok ſzem ja Nej vido*; *Nej moje 'ni'*; *Ka je nej vidilo okou, ka ſzo vúha nej ſzliſila, Niti pamet gori vzéla*; (8) pogosta je tudi raba osebnega namesto povratnega svojilnega zaimka: *Lejhko me od tébe vr'zes*; *Ne vzemi kraj tvojega Dúhá*; (9) raba rodilnika namesto tožilnika: *ſzkoterov Obládam nepriátelov*; (10) razlikovalna sklonska vezljivost v primerjavi z osrednjeslovenskim jezikom: *Szmiluiſze nad menov*; *Vcsini dobrouto z-Sionom i ſztvojim krſztsánszkim národom*.

3. Ah bár dabi ſze vnárocsaj Tvoji,
Jezus! kak 'zelej: 'Ze ſzegrejvao i
tebè zdaj Obímáoj jaz dobro vej: R.
Od ofir csísztoza zláta, Bole bi lúbo
od ſzvejta. Ár bi tak bio pri tebi Pri naj
lepsem Jezusi.

4. Naj ſzi ti drúgi hodijo Po mourji
ino brejgi: Naj ſzi za blágo drcsejo
Po vſzem ſiroukom ſzvejti. R. Jaz ſcsém
li knebéſzam moje Zdignoti perouti vó-
re; Geto bom brezi ſzkrbi Pri naj lepsem
Jezusi.

5. Jezerokrát jaz tak právim I eſcse
vecskrát 'zelej: Ah! gda ſze jaz v
grob ſzránim, Gde ſzi lipou počsiném.
R. Tou mi naj bougsi táo bode: Ár tà
denem bremen moje I 'zivo bom vne-
béſzi Pri naj lepsem Jezusi.

Slika 1: Pripev: Pri naj lepsem Jezusi
Vir: *Vöre krsztsánszke krátke návuk* (Küzmič 1754: 261)

Predstavljam še nekaj pesniških figur: (1) nagovor: *Tí, oh Goszpoud i kráo zmo'zen!*; *ktebi, nas ſztvoritel, zdihávati*; (2) eksklamacija: *Oh vekivecsnofzt!* *ſzlatka rejcs. Oh rejcsi ſzlatkofzt vſzegavejcs!* *Oh vrejme puno radoſzti!* *Oh radoſzt vekivecsnofzti!*; (3) ponavljanje: (a) anafora: *Morem vzéti jaz tou ſzkrúhom, Ka je ſzkrí'za vízilo* *: Morem vzéti jaz tou zvínom, ka je ſztvoji rán teklo?*; (b) geminacija: *Vſze je, vſze je dobro vcsino*; (4) primera: *Grejhi me bodo te'zili, Dúšna*

vejfzt fztiszkávala :/: Kí je vecs kak pejzfka vmourji; Liki dejte, omedlejšvam; I po csafzi czilou prejde Zvremenom, kak megla vujdne; Liki ovčficz kpašteri: Tak bej'zi ktvojmi Jezusi; Mojim nogám je tvoja rejcs, Liki gorécsa fšvejcsa; liki zrák nébe, Boj okouli méne tí; (5) besedna igra: I kak fšmo vfzi Po Adami Szte fzmrti fzmrtjov vmreli; (6) inverzije, besedni umiki in premiki: da je vraj'za moucs Meni vniksem skouditi Nej mogla dugoványi; Prími me gori tvojga, Goszpodne lasztivnoga; na diko tvega Nemocsen iména; Verusztúj i, Bougi, Premislávaj, jeli vfzákse Delo je po vouli; Oh veren moje dúse vrács; Da 'ziveti ni eden Brez Bo'zega Nemre fzinà; Tou miloscsó íscse zdelom Potrto fšrczè i fštrúdom; Jasz fcsém li knebészam moje Zdignoti perouti; Ár po tebi kmojemi Notr pridem Jezusi; fšvoje fška'zúje Ocsinszko fšrczè; On more...Pomoucs dati blagoszlova; Nám je od csákanya tesko Na zemli tvojim lidém; (7) retorična vprašanja: Zakaj bi fše jasz 'zalosztio? Moj escse Kríftus je: Sto bi mi nyega vzéo?; Csi vórjemo Vetom mocsno. Sto bi fše bojao mrejtí?; (8) ukrasni pridevek: Pri naj lepsem Jezusi, naj bougsi táo, dobro nous, Sznene ocsí, trúdne kotrige, fšvetlo fšuncze, Húdogá nepriátela, Húdo naminyávanye; (9) pripev oz. refren: npr. Pri naj lepsem Jezusi (prim. Sliko 1).

Besedje

Küzmičevo besedje je večinoma arhaično vzhodnoslovensko: *takáj* 'tudi, enako', *dugovanye* 'stvar, reč', *prejde* 'mine, propade', *Vrásztvo* 'zdravilo', *zvrácsi-jo* 'ozdravijo, 3. os. mn. sed.', *fškrádnyi* 'zadnji', *Varivács* 'varuh', *obarjes* 'obvaruješ', *porácsam* 'izročam', *naminyávanye* 'namen, namera', *Zeszna* 'v spanju', *kotriga* 'ud, okončina, del', *néhám* 'pustim', *odetel* 'oblačilo', 'zítek' 'življenje', *Sznene* 'zaspane', *razdrefzeli* 'razžalosti', *fšpadáj* 'padec', *vekivecsna* 'večna', *Goszpodne* 'Gospod (rel.)', *pecsojna* 'skala, temelj', *krouto* 'močno, zelo', *Obari me* 'obvaruj', *vretina* 'vir, vrelec', *vouza* 'ječa', *fšto* 'miza', *drefszélno* 'žalostno', *jelo* 'jesti', *pítvina* 'pijača', *Naszledúvala* 'sledila', *drcsejo* 'tečejo', *glád* 'lakota', *Sz. Trojsztvo* 'Sveta Trojica', *ofztaviti* 'zapustiti, opustiti', *zmo'zno* 'mogočno, močno', *KrfztseNIK* 'kristjan', *moka* 'muka, trpljenje', *vremen* 'čas', *Szredbenik* 'posrednik', *Szprevájaj* 'spremljaj', *Vu ednom ocsnom megnyeni* 'v trenutku'. Pojavljajo se tudi prevzete besede iz oz. preko nemščine in madžarščine ter izpeljanke iz nemških in madžarskih osnov (po Toporišiču (1992: 218) so to polprevzete besede): *skouditi*, *Gvant* 'oblačilo', *zhisopom* 'z ožepkom, izopom', *ofer* 'žrtev, darovanje', *czeringa* 'preživnina, hrana za na pot', *Troufta* 'tolaži, 3. os. ed. sed.', *pehár*, *Znezgrúntanov* 'z nedoumljivo', *vczágam* 'obupam, 1. os. ed. sed.', *Ospotávajo* 'sramotijo, 3. os. mn. sed.', *fspot* 'sramota', *korouna* 'krona', 'zój' 'obresti', *mántre* 'muka, trpljenje, tož. mn.', *vczaglivoszti* 'obup, malodušje,

rod. ed.‘; *áldov* ‘žrtev’, *sútao* ‘prežal, zalezoval’, *Tanács* ‘nasvet, posvet’, *jálnofzt* ‘krivičnost, zlobnost’, *Vadlújem* ‘priznati, izpovedati se’, *hafzni* ‘koristi, 3. os. ed. sed.‘, *hafzen* ‘korist’, *dícso* ‘slavil, 3. os. ed. pret.‘, *nemertúcsливо* ‘neizmerno’, *engedúje* ‘odpušča, 3. os. ed. sed.‘, *feregouv* ‘množica, skupina, rod. mn.‘.

Veliko je glagolskih kalkov, sestavljenih iz smernih prislovov (*ta, gori, doli, okouli, kraj, vkúp, vó, prouti*) in glagolov: *tà prejde, gori fztánem, Prími me gori, okouli vzéla, Vfzemi vfze gori, Gori fze obleklo, kraj zavdaro* ‘zašel’, *doli fzlácsi, doli vrzem, doli fzi leszte, vkúp zapréjo, kraj fzpádnola, kraj Ne vzemi, me vó vzemi, doli ftisaj, Szkleni vkúp, Lé’zen fzi doli, Prebidímfze gori, gori vzemem, prouti fztánem, Kraj ne odloucsi, vó razprefztrém, Gori fztánejo, gori zapíjzan, zide doli, prislo gori, gori vzéla*.

Pomen nekaterih besed in besednih zvez se razlikuje od pomena v osrednje-slovenskem jeziku ali pa je ta v SSKJ² označen s kvalifikatorjem starinsko: *Ktebi fze naj prinefzém* ‘naj pridem’, *fze fzpát ravna* ‘se odpravlja’; *Kou fze fztvoriteli vídi* ‘kar je stvarniku všeč’; *Da fze na pokoj dà fzcze* ‘umreti’; *prifzpodoben* ‘podoben’; *na nikoj fzprávla* ‘delati, da kdo vse izgubi’; *ftera Te je na tou nadignola* ‘spodbudila k temu’; *Ponávľaj me vu lúbézni* ‘prenavľaj’; *fzpravte na fspot* ‘osramotite’; *Na nyega fze fzlónim* ‘naslonim’; *zafztoplénýè* ‘vnebohod’; *preštéjo* ‘preberejo’; *k-Trojíczi, Stero fzi nám tí fzpravo* ‘pridobil’; *popejvam* ‘pojem’; *Vonya mi* ‘smrdi’; *préczimba* ‘sijaj, blišč’; *nezgovorne* ‘neizrečene’.

Kar zadeva tvorbo besed, velja izpostaviti nekaj tipičnih panonskih obrazil: *-ba*: *ravnaj Mojo hodbo*; *-o(š)ča*: *miloscse* (vendar tudi *miloszt*), *vu teskoucsi, necsisztoucse, potreboucse*; *-tel*: *fztvoriteli, zagovoriteo*; *-stvo*: *Trojsztvo*. Pogosto obrazilo izpeljank je *-nost*: *lúbeznoszt, trplivoszt, poniznoszt, fzmilenoszt, dvojnoshzt, temnohzt*. Moške manjšalnice so tvorjene s pripono *-ek* (*fzinek*), ženske pa z *-ica* (*oveficza*).

Sklep

Do določene mere nadnarečno glasovje in oblike, bogat skladenjski sistem, arhaičen besedni inventar in privzdignjenost pesniškega izraza dokazujejo, da je bila prekmurščina v Küzmičevem 18. stoletju kljub narečni osnovi povzdignjena v knjižni jezik. Jezik Števana Küzmiča v katekizmu *Vöre krsztsánszke krátki návuk* (1754), predvsem pa v najpomembnejšem protestantskem tisku *Nouvem Zákonu* (1771) je temelj za razvoj prekmurskega knjižnega jezika vse do 20. stoletja, ko je Ivanocyjev duhovniški krog sprejel enotno slovensko knjižno normo tudi v prekmurskem slovenskem prostoru.

Literatura

Števan KÜZMIČ, 1754: *Vöre krsztsánszke krátki návuk csízste rejcsi bo'ze vö zebráni i na nyou vszejm vernim vu vszákóm szküsávanyi na podpéranye, vu nevouli na pomáganye, vu szmrtri na troust, ino potomtoga na vekivecsno zvelicsanye: pouleg nísteri szem szpodobni molítev ino pejszen, nazáj gori poczimprani*. V Halli Saxsonskoj.

Oszkár ASBÓTH, 1908: *A j > gy változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban*. Doktorska disertacija. Budapest: A magyar tud. akadémia.

Előd DUDÁS, 2012: Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 2/18, 149–165.

Nina HORVAT, 2020: Predstavitev prekmurskih rokopisnih pridig iz 1. polovice 20. stoletja. *Slavia Centralis* 16/2, 50–63.

Marko JESENŠEK, 2018: Prekmurski jezik v Temlinovem in Kardoševem prevodu Malega katekizma. *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*. (Zora, 129). Maribor: Univerzitetna založba Univerze. 70–85.

Marko JESENŠEK, 2019: Prekmurske protestantske pesmarice od Mihaela Severa do Janoša Kardoša. *Slavia Centralis* 12/1, 239–262.

Franc KUZMIČ, 2005: Prekmurski protestanti v 18. stoletju. *Stati inu obstatu* 17/1–2, 82–89.

Vilko NOVAK, 1976: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.

Martina OROŽEN, 1974: O vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku. *Zbornik Štefana Küzmiča: gradivo s simpozija ob 250-letnici rojstva*. Ur. Antoša Leskovec, Mira Medved, Jože Ternar. Murska Sobota: Pomurska založba. 114–122.

Martina OROŽEN, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika. 2, Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

DIE SPRACHE DER GEDICHTE KÜZMIČS IM WERK VÖRE KRSZTSÁNSZKE KRÁTKI NÁVUK

Zusammenfassung

Števan Küzmič zählt zu den bedeutenden Persönlichkeiten in der Geschichte von Prekmurje und ist vor allem für seinen Beitrag zum sprachlichen und literarischen Erbe dieser Region bekannt. Seine Leistung zur Erhaltung und Entwicklung der slowenischen Sprache in Prekmurje ist bemerkenswert; dazu kümmerte er sich um die religiöse Bildung der lokalen Bevölkerung. Von seinen gedruckten Werken sind nur der Katechismus *Vöre krsztsánszke krátki návuk* (1754) und *Nouvi zákon* (1771), eine Übersetzung des Neuen Testaments der Bibel aus dem Griechischen, erhalten geblieben.

Der Katechismus *Vöre krsztsánszke krátki návuk* besteht aus der 22 Seiten umfangreichen Einleitung und aus 275 Textseiten. Zum Katechismus gehören auch 19 aus dem Deutschen und Ungarischen übersetzte Gedichte. Es handelt sich um die „bescheidenen Anfänge der protestantischen Gedichte aus Prekmurje“, die jedoch eine wichtige religiöse und kulturelle Bedeutung für die evangelische Gemeinschaft von Prekmurje hatten. Zudem bereitete Kūzmič eine separate Ausgabe dieser Gedichte vor, in die er die Tradition der handschriftlichen Lyrik aus Prekmurje einbeziehen wollte. Wegen seines frühen Todes wurden diese Pläne erst von Mihal Bakoš, seinem Nachfolger in Šurd, realisiert.

Die Schrift für den Katechismus wurde von Kūzmič sorgfältig gewählt. Phoneme wurden zwar auf die ungarische Art aufgeschrieben, er versuchte jedoch, die prekmurische Aussprache so getreu wie möglich auch in der Schrift nachzuahmen. Grapheme für die Markierung von Vokallängen und -kürzen setzte er zwar inkonsistent und uneinheitlich ein, zumal er für beide Vokalquantitäten sowohl Akut als auch Brevis verwendete. Das Lautbild der Gedichte ist an die Ravensko-Goričko-Version des Prekmurje-Dialekts angepasst, was auf Kūzmičs Wissen und sein tiefes Verständnis der sprachlichen Besonderheiten dieser Region hinweist. Die Morphologie ist archaisch: u. a. finden sich die Endung *-mi* im Plural Maskulinum, der Vokativ (*Goszpodne, Bo'ze*), die Endung *-n* bei Neutra (*bremen*), starke Adjektivendungen (*-oga, -om*) und getilgte Formen der Possessivadjektive (*ma, tva, risk*), lange Verbformen von *biti* (sein) (*jefzi* 'si' und *jeszte* 'je', *boudem, boude*), das Suffix *-no-* bei den Verben II. Typs (*Trgnoti, Czuknoti, Zdignoti*). Ebenso bringen Kūzmičs Gedichte verschiedene syntaktische Besonderheiten zum Ausdruck, die für die ältere Prekmurje-Literatur typisch sind.

Verwendet werden der Possessivgenitiv, das nachgestellte substantivische Attribut, der Artikel vor dem Substantiv, berücksichtigt wird auch die typische dialektale Wortstellung bei Negation. Rhetorische Fragen, Ausrufe, Ansprachen, Wiederholungen, Inversion, verschönernde Adjektive und Refrains tragen zum sprachlichen Reichtum und der Ausdruckskraft seiner übersetzten Gedichte bei. Die Lexik ist meist archaisch-ostslawischen Ursprungs, es finden sich aber auch übernommene Ausdrücke aus dem Deutschen und Ungarischen sowie Ableitungen anhand deutscher und ungarischer Basen. Häufig sind verbale Calques als Kombination von Richtungsadverbien und Verben.

Kūzmičs Gedichte sowie der gesamte Katechismus haben die Kultur in Prekmurje nachhaltig geprägt, da sie einen wichtigen Schritt zur Standardisierung der regionalen Schriftsprache darstellten, welche schließlich durch Kūzmičs *Nouvi zákon* bestätigt wurde. Sein Beitrag zur Erhaltung und Entwicklung der slowenischen Sprache in Prekmurje und zur Stärkung der kulturellen Identität der Bewohner dieser Region bleibt ein unschätzbarer Teil des kulturellen Erbes von Prekmurje.